

Dr hab. Lech Szczegóła, prof. UZ

Instytut Socjologii

Uniwersytet Zielonogórski

Zielona Góra, 30.01.2022 r.

OCENA

dorobku w przewodzie habilitacyjnym doktora Wojciecha Woźniaka w zakresie osiągnięć badawczo-naukowych w dyscyplinie nauki socjologiczne

1. Informacje o Habilitancie

Doktor Wojciech Woźniak w roku 2004 zatrudniony został w Katedrze Socjologii na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, uczelni, z którą związana jest od początku jego edukacja i działalność akademicka. Najpierw, w latach 2004-2007 pełnił obowiązki pracownika naukowo-technicznego, następnie naukowo-dydaktycznego, a od 2012 roku jest adiunktem w Katedrze Socjologii Struktur i Zmian Społecznych (od 2019 roku na stanowisku badawczo-dydaktycznym).

Dyplom magistra socjologii uzyskał w 2003 roku na podstawie pracy: *Postawy lekarzy i studentów medycyny wobec paradygmatów uprawiania medycyny*. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii został mu nadany na macierzystej uczelni w 2012 roku na podstawie rozprawy: *Politycy szczebla centralnego i lokalne elity wobec kwestii dziedziczenia nierówności społecznych*.

Równoległe z pracą naukową, dr Wojciech Woźniak przejawiał dużą aktywność o charakterze eksperckim, redaktorskim i organizacyjnym w polskich i międzynarodowych stowarzyszeniach socjologicznych. Był inicjatorem powstania (2016) Sekcji Socjologii Sportu w ramach Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, której jest przewodniczącym.

2. Charakterystyka i ocena osiągnięcia naukowego

Zgodnie z zapisami art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy, jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Wojciech Woźniak wskazał cykl powiązanych tematycznie artykułów noszący tytuł: *Polityka wobec sportu, sport w polityce we współczesnej Polsce. Studium z socjologii krytycznej*.

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym w sytuacji, gdy osiągnięcie naukowe ma postać cyklu publikacji, zawsze stanowi wyzwanie. Jest ono tym większe ze względu na to, że przedstawione do oceny studia dotyczą zjawisk niejednorodnych zarówno „ontologicznie”, jak i „epistemologicznie” – w sensie sposobów ich poznawczej konceptualizacji. Od razu należy zaznaczyć, że jest to spowodowane naturą ich przedmiotu. Tematem analiz są fenomeny należące do rozległego uniwersum tego, co ich autor określa jako „pole sportu”, rozpatrywane w relacjach z analogicznie szerokim uniwersum tego, „co polityczne”. Socjologiczne konteksty tych zależności mogą mieć wymiar lokalny, krajowy oraz międzynarodowy. Wszystkie trzy są obecne w rozważaniach doktora Wojciecha Woźniaka, nawet jeżeli ogniskują się one na wydarzeniach i procesach zachodzących w polskiej rzeczywistości. Poniższa opinia podporządkowana została zatem intencji poszukiwania tego, co tym różnorodnym studiom – przyczynkom nadaje wymagany ustawowo walor spójności i oryginalności naukowej.

Przedstawiony do oceny cykl obejmuje siedem artykułów, dwa publikowane w Polsce i pięć w periodykach anglojęzycznych, w tym trzy, których habilitant jest współautorem. Studia poświęcone prezentacji i analizie politycznych, socjo-politycznych kontekstów sportu mają w większości charakter studiów przypadku. Ich tematem są zjawiska korupcji w piłce nożnej, dyskurs publiczny i konflikty towarzyszące organizacji międzynarodowych imprez sportowych, obraz kultury środowiska polskich kibiców w mediach zagranicznych, prawicowo-nacjonalistyczny „profil” ruchu i form organizacyjnych kibiców futbolu (dwa artykuły), udział sportowców-celebrytów w praktykach polityki partyjno-parlamentarnej. Wszystkie teksty napisane są ze znawstwem historii problemu i jego kontekstu społecznego. Zawierają kompetentne odniesienia do przykładów oraz badań międzynarodowych. Powstaje jednak mocne wrażenie przeglądu zagadnień, których agendę dyktuje dynamika dziejących się na polu sportu wydarzeń. Autor słusznie stwierdza, że jego podejście badawcze ma charakter problemowy i polega na „aplikacji koncepcji teoretycznych i analitycznych

adekwatnych do konkretnego problemu”. To nie może stanowić zarzutu wobec socjologa. Uwagę musi natomiast zwracać niewielka objętość przedstawionego do oceny materiału. Osiągnięcie naukowe obejmuje łącznie blisko sto stron oraz aneksy bibliograficzne. Zawsze są one, co należy zauważyć, perfekcyjnie opracowane. W jednym przypadku *Notes* zajmują niemal jedną trzecią tekstu. Niektóre z dalej wzmiankowanych deficytów recenzowanego osiągnięcia naukowego mają być może związek z tym, że przyjęta przez habilitanta strategia naukowa zorientowana jest na publikacje anglojęzyczne i wynikające z tego faktu wymagania wydawnicze.

Jedynie pierwszy z cyklu artykuł: *Polityka wobec sportu. Sport jako element polityki publicznej* (opublikowany w piśmie *Problemy Polityki Społecznej*, 2017 nr 2) posiada walor – rzecz można – programowy. Określał – jak zostało to sformułowane w autoreferacie „ramy przyszłej agendy badawczej”. Nie do końca można się zgodzić, że została ona zrealizowana. Późniejsze analizy sporadycznie już tylko nawiązują do idei badania sportu jako „elementu polityki publicznej” (*policy*). Widoczna jest ona wyraźnie tylko w studium pt. *Match Fixing in Polish Football. Historical Perspectives and Sociological Interpretations* (*The International Journal of the History of Sport*, 2019). Jego wartość stanowi próba pokazania związków jakie zachodziły pomiędzy skalą szczegółowo zrelacjonowanej afery korupcyjnej i kondycją instytucji nowego po przełomie systemowym państwa, porządku prawnego oraz patologii jakie wynikały z „fasady” organizacji i klubów sportowych jako struktur quasi pozarządowych. W ciekawy sposób jest tu zasygnalizowana szersza kwestia przyczyn porażek jakie polskie społeczeństwo poniosło w nadziei na modernizację i profesjonalizację rozmaitych dziedzin życia publicznego, nie tylko instytucji ze sfery sportu. Można polemizować z tezą o „fałszywości neoliberalnej obietnicy” i szansach jej realizacji w pierwszej dekadzie rynkowych przemian. Niemniej, jest to teza ważna, prowokująca do przemyśleń dogmatu wiążącego procesy komercjalizacji form życia społecznego z ich racjonalizacją. Narzuca się uwaga, że po kilku latach intensywnej pracy nad problematyką relacji sport – polityka, autor bogatszy o nową wiedzę (inną niż powszechnie znany przypadek NRD) nie podjął próby zarysowania nowej, od roku 2017 koncepcji oglądu tych relacji. Z jej rozwinięciem mamy do czynienia dopiero w autoreferacie. Pewien deficyt refleksji teoretycznej ujawnia ostatni w cyklu artykuł o przebiegu oraz efektach „rekrutacji” sportowców do polskiej polityki: *Od PRON-u do Europarlamentu. Polscy sportowcy w polityce* (*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* 2020). Fachowo napisana analiza wzmacnia wrażenie mówiące, że autor zajmuje się spektrum zjawisk, w przedmiocie których trudno o spójny model interpretacyjny. Można zacytować fragment konkluzji tego tekstu:

„wyniki zaprezentowane w niniejszym opracowaniu w sposób deskryptywny, nie uprawniają do dalekosiężnych uogólnień”. W nieintencjonalny sposób sam autor skłania recenzenta do pytań o „uogólnienia” jakie wylaniają się z jego zawsze dobrze udokumentowanych studiów znamionujących erudycję i warsztat badawczy.

Umiejętności analityczno-krytyczne doktora Woźniaka najlepiej pokazują artykuły lokujące polskie „przypadki” na tle porównawczym. Pierwszy, opublikowany na łamach prestiżowego pisma *Communist and Post-Communist Studies* (2019 nr 4) poświęcony jest sukcesowi oraz porażce dwu inicjatyw z rodzaju Sport Mega Events: piłkarskiemu Euro 2012 oraz planom organizacji olimpiady zimowej w Krakowie. Pokazuje okoliczności, interesy oraz formy publiczno-społecznej reakcji na koszty oraz niejawne mechanizmy decydowania o lokalizacji takich przedsięwzięć. Wciąż jeszcze (jak dwa wspomniane poprzednio) jest to tekst bardziej politologiczny niż socjologiczny, chociaż granica była i jest tutaj oczywiście chwiejna.

Najbardziej oryginalny na tle literatury przedmiotu wkład do polskiej socjologii noszą dwa artykuły dotyczące ideowo-politycznych konotacji środowiska kibiców piłki nożnej: *A squad with no left wingers: The roots and structure of right-wing and nationalist attitudes among Polish football fans* (*Problems of Post-Communism*, 2020) oraz *Guerilla patriotism and mnemonic wars: Cursed Soldiers as role models football fans in Poland* (*Sport in Society*, 2021). Należy je rozpatrywać łącznie, ponieważ stanowią one empiryczną oraz konceptualną podstawę monografii opublikowanej przez ten sam zespół trzech autorów (W. Woźniak, R. Kossakowski, P. Nosal) w wydawnictwie Routledge. Jest ona omówiona w następnym punkcie opinii, gdyż ze względów formalnych nie mogła być częścią głównego osiągnięcia. Oba artykuły problematyzują kwestie prawicowo-nacjonalistycznych filiacji ruchu fanów futbolu – kibicowskiego *fandomu*. Zawierają wnikliwą analizę źródeł kulturowych i socjopolitycznego kontekstu tych sympatii. Zjawiska obserwowane w mikro- oraz mezo- skali na piłkarskich trybunach, autorzy umiejętnie – w dwu syntetycznych studiach – prezentują jako wskaźniki szerszych procesów społecznych. Obie analizy penetrują subtelności, które objaśniają swoistą podatność środowiska kibiców na radykalnie prawicowe narracje oraz oficjalny kult *żołnierzy wyklętych*. Z drugiej strony, pokazują pozorny, deklaracyjny i pragmatyczny charakter sojuszu kibiców z elitami polskiej prawicy. Ciekawie zarysowany jest także wątek dotyczący braku związków środowiska kibiców z szeroko rozumianym ruchem lewicowym, które istnieją nadal w kilku miastach Europy i były obserwowane w przedwojennej Polsce. Oba studia bogate są w refleksje, które horyzont ich dociekań sytuują w perspektywie socjologii transformacji, towarzyszących jej procesów

anomalii, erozji społecznego konsensu co do zasad ładu społecznego oraz form symbolicznego buntu. W pełni uzasadnione było rozszerzenie tej analizy do ram monografii.

Lektura cyklu przedstawionego jako osiągnięcie naukowe habilitanta prowokuje do namysłu nad możliwościami poznawczymi socjologicznej analizy zjawisk, jakim poświęcił on kilka ostatnich lat swojej pracy. Stosując klasyczną koncepcję Adama Podgóreckiego, przedstawione studia posiadają funkcje opisowe i krytyczne. Jest to zgodne z ideą rozwiniętą w autoreferacie. Powstaje jednak pytanie; czy w przypadku tej materii przedmiotowej mogą (mogły) być inne? Czy można przekroczyć próg poznawczy polegający na deskrypcji zestawu różnorodnych zjawisk, które ilustrują wielość form „przenikania się” polityki z domeną sportu, który jest już współcześnie integralną częścią kultury masowej, biznesu, mediów – życia publicznego współczesnych społeczeństw. Przywołanie socjologii krytycznej stanowi tu jednak wąty klucz interpretacyjny. Rodzi następne pytanie: czy socjolog zajmujący się politycznymi kontekstami sportu, a zwłaszcza tymi, przyciągającymi powszechną uwagę (korupcja, przemoc fizyczna i symboliczna, konflikty lokalne, etc.) posiada istotną poznawczo przewagę nad dziennikarzami specjalizującymi się w tematyce sportu. Baza źródłowa bywa generalnie podobna. Czy warsztat socjologa jest w tej dziedzinie znacząco lepszy, niż krytyczny opis dostarczany przez solidnego dziennikarza śledczego o cechach publicysty? Jeżeli pominiemy oczywiście akademicki żargon, cytowania i umiejętność konstruowania wywołu naukowego. Sposób formułowania przez habilitanta śródtytułów w jego tekstach pokazuje zresztą publicystyczny temperament. Dochodzi on do głosu zwłaszcza w śródtytułach (np. *Why the elite lost?*; *Before the kickoff*, *Neoliberal false promise*, *Sunday of miracles*, itp.). Może to pokazywać specyfikę stylu pisarskiego akceptowanego w wysoko punktowanych periodykach zajmujących się dziedziną sportu, w jakich publikował autor (*The International Journal of the History of Sport*, czy *Journal of Sport and Social Issues*). W kwestii żargonu należy podkreślić, że doktor Woźniak w umiejętny sposób włącza do analiz sportu kategorie i pojęcia wytworzone na innych obszarach socjologii: długie trwanie, homo sovieticus, próżnia socjologiczna, moral panics, tribalism, memory policy, mnemonic regime, grassroots mobilization, itp. To wyraźnie celowy zamiar pokazania, że domena sportu stereotypowo postrzegana jako autonomiczna, jest areną uniwersalnych procesów jakie zachodzą w materii życia społecznego.

Akces do socjologii krytycznej zadeklarowany w autoreferacie wydaje się bardziej obietnicą, niż relacją z praktyki badawczej. Trudno o inny wybór w czasach, gdy „pole sportu” stało się rezerwuarem konfliktów oraz przyciągających uwagę opinii publicznej mediów, zjawisk mających czasem cechy skandalu itp. Niektóre z nich wydają się

socjologicznie istotne. Ale trudno tutaj o jasność co do kryteriów ich doboru, czy hierarchii ich ważności.

Obszar, w jakiego analizie specjalizuje się doktor Woźniak wymaga autorefleksji zdolnej do formułowania twierdzeń diagnostycznych czy modelowania analiz porównawczych. Ewolucja federacji sportowych w kierunku korporacji powiązanych z interesariuszami ze świata mediów, biznesu i elitami politycznymi – trafnie zarysowana w tych pracach – wydaje się być poznawczo obiecująca (jeżeli poważnie mówimy o socjologii krytycznej). Przedstawione studia, chociaż skoncentrowane na diagnozie polskich „przypadków”, w efekcie szerokiej wiedzy historycznej oraz dobrej orientacji w badaniach autorów zagranicznych rysują przesłanki dojrzewania samoświadomości w ramach tej interesującej subdyscypliny jaką jest socjologia sportu.

Powyższe spostrzeżenia wydają się uprawnione treścią ambitnego projektu badawczego zarysowanego w klarownie napisanym autoreferacie. Prowadzą one do wniosku, że oryginalną wartość ocenianego osiągnięcia jest ekspozycja potencjału poznawczego i praktycznego znaczenia badanych przez habilitanta zależności. Uwikłanie zjawisk z dziedziny sportu w relacje polityczne czy dyskursy medialne ma współcześnie wiele kontekstów, wymiarów i konsekwencji dla sfery publicznej. Ta wielość została w przedstawionym cyklu uchwycona w sposób, który zasługuje na uwagę każdego analityka form życia społecznego. Nie ulega też wątpliwości, że przedstawione prace mimo kilku uwag krytycznych o charakterze raczej metateoretycznym, stanowią cykl tematycznie powiązany. Widoczna jest kontynuacja podejścia badawczego organizowanego myślą o potrzebie systematycznej analizy zjawisk ze sfery sportu, które w przekazie oficjalnym mają często wyłącznie pozytywny, prospołeczny aspekt. Umiejętnie prowadzona rewizja takiej perspektywy stanowi ważny wkład w stan wiedzy socjologicznej w Polsce.

3. Charakterystyka innych osiągnięć naukowych

Oprócz wskazanego powyżej osiągnięcia naukowego, dr Wojciech Woźniak prowadził po uzyskaniu stopnia doktora badania wokół kilku zagadnień powiązanych najpierw z tematyką jego doktoratu oraz zainteresowań, które znalazły swój wyraz we wniosku habilitacyjnym. Przedstawiona dokumentacja obejmuje współautorstwo dwu monografii, książki podoktorskiej, szesnaście rozdziałów w monografiach oraz dwanaście artykułów zamieszczonych w periodykach socjologicznych. Zgodnie z intencją habilitanta można je

podzielić na trzy cykle. Omówione zostaną niżej te pozycje, które załączono do wniosku.

Pierwszy cykl, to publikacje z zakresu „polityzacji” sportu, które z różnych względów nie weszły w skład osiągnięcia naukowego, ale zdecydowanie wzmacniają jego pozytywną ocenę. Największy walor posiada praca pt. *Politics, Ideology and Football Fandom: The Transformation of Modern Poland* (Routledge 2020). Jest to rozwinięcie dwu analiz polskiego środowiska kibicowskiego pisanych wraz z R. Kossakowskim i P. Nosalem omawianych już w poprzedniej części. Tym razem, już w pełnowymiarowym studium, trzej autorzy umieścili obraz politycznych afiliacji futbolowego fandomu na szerokim tle procesów społecznych, ekonomicznych i kulturowych w transformującej się „od komunizmu” Polsce (oraz innych państw obszaru geopolitycznego centralnej i wschodniej Europy). W interesujący sposób przedstawia patologiczne formy samoorganizacji kibiców piłkarskich w kontekście zjawisk anomii społecznej lat dziewięćdziesiątych oraz instytucjonalnej słabości aparatów państwa (rozdział V.). Równie ciekawie prezentują się rozważania pokazujące istnienie zorganizowanych form aktywności społeczno-politycznej, które nie pasują do schematu społeczeństwa obywatelskiego (mając niektóre definicyjne cechy jego struktur). Istotny „ciężar” problemowy posiada artykuł publikowany w monografii pt. *Discrimination in Football. Antisemitism and Beyond* (Routledge 2021), poświęcony polskiemu przejawom tego zjawiska, jego źródłom historycznym i fenomenowi trwania (na przykładzie współczesnej Łodzi i Krakowa). Logikę zainteresowań autora sportem w jego politycznych uwikłaniach ilustruje także tekst: *Bieganie jako deklaracja ideowa, biegi masowe jako element polityki pamięci*, zamieszczony w pracy zbiorowej poświęconej socjologicznie zauważalnej „modzie na bieganie”. W charakterystyczny dla swojego stylu sposób, dr Woźniak analizuje sposoby wykorzystywania tej mody do promocji treści, symboli i postaw ideologicznych, związanych ostatnio z tzw. polityką historyczną.

Równie interesująco przedstawia się cykl 5-ciu studiów dotyczących obrazu nierówności i problemów społecznych w polskim dyskursie publicznym. Dokumentuje on wcześniejszy okres pracy naukowej habilitanta (tylko jeden artykuł napisany po 2017 roku). Mimo swego przyczynkarskiego charakteru, każdy z nich zawiera wyraźnie zarysowaną tezę, dając wgląd w ukryte mechanizmy kształtujące dyskurs publiczny oraz ich socjo-polityczne konteksty. Ten dobry warsztat analityczny zaprocentował w studiach nad pozornie tylko odległą od tej tematyki dziedziną badań nad sportem. Refleksje autora mają, co należy podkreślić, niemal w każdym przypadku inspiracje wynikające z odniesień do literatury światowej i aktualnych dyskusji badawczych. Noszą też pewien ślad socjologii zaangażowanej w modelowanie przemian społecznych. Jest on widoczny najbardziej w dwu

studiach rozważających polityczne i kulturowe źródła sukcesu fińskiego modelu polityki społecznej oraz szans aplikowanie jego praktyk w Polsce (to trzeci ze wskazanych cykli). Wymienione tu pozycje stanowią tylko fragment dużo bogatszego ilościowo dorobku publikacyjnego habilitanta. Ale ten przegląd pokazuje konsekwencję wyborów i zainteresowań badawczych, które lokując się na pograniczu socjologii i politologii orientowane są przez podejście krytyczne – intencję analizy dysfunkcji występujących w sferze publicznej i mechanizmów prowadzonego wokół nich dyskursu politycznego i medialnego.

Niespełna dwadzieścia lat pracy badawczej habilitanta znamionuje wielość form i dokonań na praktycznie wszystkich obszarach jego aktywności naukowej. W dziedzinie w jakiej się specjalizuje w ciągu kilku lat stał się postacią o międzynarodowej pozycji i „rozpoznawalności” co sam słusznie podkreślił. Wskazuje na to długa seria publikacji w periodykach anglojęzycznych, współpraca z renomowanymi w naukach społecznych wydawnictwami Routledge i Palgrave (autorstwo hasła „Poland” w *International Handbook of Football and Politics*), a także członkostwo w międzynarodowych stowarzyszeniach naukowych, m.in. Brytyjskie Towarzystwo Socjologiczne (BSA), European Social Policy Analysis Network (ESPANET). Internacjonalność stanowić może adekwatne określenie jego sylwetki badacza. Od czasu nadania tytułu doktora brał udział w 40 konferencjach, w tym 27 zagranicznych, kilku o wymiarze kongresowym. Współpracował w tym czasie z pięcioma organizacjami i grupami badawczymi. Uczestniczył w latach 2004-2019 w realizacji dwu międzynarodowych (PROFIT, FESTOS) oraz siedmiu polskich projektów badawczo-naukowych finansowanych ze środków NCN (kierownik projektu), Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (trzy badania własne), czy Urząd Miasta w Łodzi. Od 2018 r. jest recenzentem wniosków badawczych w programie Horizon 2020 Komisji Europejskiej (Konkurs Marie Curie Individual Fellowship).

Ważnym osiągnięciem organizacyjnym habilitanta było zainicjowanie w ramach PTS powstania Sekcji Socjologia Sportu, której od początku (2016 r.) przewodniczy. Jej bilans zarówno w zakresie integracji polskich badaczy tej problematyki, jak i umiędzynarodowienia ich pracy badawczej jest imponujący. Osoby należące do Sekcji opublikowały w tym krótkim czasie 10 monografii (5 zagranicznych) oraz około 30 artykułów w periodykach anglojęzycznych. Obrazu wszechstronności oraz intensywności działań doktora Woźniaka w obszarze polskiej socjologii dopełnia jego praca w roli redaktora monograficznych numerów pism naukowych (4 pozycje), eksperta, członka jury konkursów prowadzonych przez UE czy PTS.

Nie ulega wątpliwości, że dokonania habilitanta w obszarze jego aktywności naukowej spoza osiągnięcia habilitacyjnego należy ocenić jako zdecydowanie ponadstandardowe, znakomite.

Konkluzja

Po uwzględnieniu dorobku Pana doktora Wojciecha Woźniaka w zakresie przedstawionego osiągnięcia naukowego, a także innych komponentów jego bogatej działalności badawczej stanowiących autorski wkład w rozwój polskiej socjologii stwierdzam, że dorobek ten stanowi wystarczającą podstawę do przyznania stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie nauk socjologicznych.

Leon Szaryta